

Eesti TA Looduskaitse Komisjoni 2001. aasta tegevuse aruanne

Looduskaitse Komisjon kuulub TA Bioloogia, Geoloogia ja Keemia Osakonna juurde, tegutseb Tartus EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Instituudi ruumes Baeri majas. Aruandeaastal komisjoni liikmeskonnas muudatusi ei olnud. Komisjoni kuulub 32 isikut. Komisjoni juhatuse esimees on filosoofiadoktor Urmas Tartes (ZBI direktor), aseesimehed on bioloogiakandidaat Vilju Lilleleht (ZBI vanemteadur) ja bioloogiakandidaat Heiki Tamm (TÜ Botaanikaiaia direktor) ja sekretär Vaike Hang (ZBI bibliograaf). Surma läbi lahkus Looduskaitse Komisjoni asutajaliige (1955) akadeemik Viktor Masing (11.IV 1925 - 18.III 2001) (komisjoni 12 asutajaliikmest tegutseb tänaseni akadeemik Hans Trass).

Komisjon korraldas 15. mail 2001 koostöös Pärandkoosluste Kaitse Ühinguga TÜ konverentsisaalis **40. ettekannete päeva** (komisjoni esimene ettekandepäev toimus 1956. aastal) teemal “Eesti pool-looduslikud kooslused (pärandkooslused) ja nende kaitse”. Osavõtjaid 60. Päeva tööd juhatas Urmas Tartes. Toomas Kukk andis ülevaate pärandkoosluste praegusest olukorrast. Kõnelesid Siim Veske, Mall Hiimäe, Elle Roosluste, Tõnu Talvi, Urve Ratas, Tiit Sillaots, Üllas Ehrlich ja Peep Piirsalu. Ettekanded avaldatakse trükis komisjoni väljaandena.

Aruandeaastal pidas komisjon **neli üldkoosolekut: 15. märtsi** üldkoosoleku teema oli “Motosport loodusmaastikes”, esinesid Ann Marvet, Ester Ermel, Tiit Sillaots, Tiina Troskin, Paap Kõlar, Hannes Veinla. Tulemusena soovitati luua motosporti korraldajate ja looduskaitsete omavaheline tõhus koostöö edasiste motosporti tekitatud kahjustuste vältimiseks looduses. 2001.a. suve jooksul toimusid sel teemal kaks ümarlauda Otepääl ja Aegviidul kuhu lisaks LKK esindajatele (U. Tartes ja I. Puura) osalesid maakondade, keskkonnaministeeriumi, seiklusturismi, Off-Road klubi ja ökoturismi esindajad. **26. aprilli** koosolekul käsitleti Eesti metsade olukorda, esinesid: Rainer Kuuba, Lembit Maamets, Jaak Herodes, Andres Onemar, Olav Anton, Toomas Kukk. **22. mai** üldkoosolek oli pühendatud Eesti loodusajakirjanduses tekkinud olukorra aruteluks. Peapõhjuseks ajakirja “Eesti Loodusega” seonduv - kaubamärgi “Eesti Loodus” erastamine tundmata taustaga välisinvestorile. Koosolekul esinesid Urmas Tartes, Ann Marvet, Jaan Riis, Indrek Rohtmets, Krista Aru, Imbi Henno, Toomas Jüriado, Rita Annus. Tulemuseks ettepanek Eesti Looduse OÜ-le - kaubamärk “Eesti Loodus” üleandmiseks Keskkonnaministeeriumile. U. Tartese ja Ivar Puura aktiivsel tegutsemisel jätkus “Eesti Looduse” ilmumine, asutati mittetulundusühing Loodusajakiri, mis annab välja nelja loodus-ja aimeajakirja (Eesti Loodus, Horisont, Loodus ja Eesti Mets) ja mille üheks liikmeks on Teaduste Akadeemia ametliku esindajana TA Looduskaitse Komisjon. **10. detsembri** üldkoosolekul käsitleti loodusturismiga seonduvat, esinesid Teet Koitjärv, Hannes Palang, Kalev Sepp, Mart Reimann, Aivar Ruukel, Kiira Aaviksoo. Koosoleku tulemusena saatis U. Tartes märgukirja

Keskkonnaministeeriumile loodusturismi riikliku korraldamise vajaduse põhjendamiseks.

Looduskaitse Komisjoni väljaandena ilmus **artiklikogumik “Linnade haljastud ja nende kaitse”** (TA Kirjastus, Tartu-Tallinn 2001, 142 lk.). Kogumiku toimetaja Heiki Tamm. Kogumikku on koondatud Looduskaitse Komisjoni 37. ettekannete päeva materjalid, lisaks ülevaated komisjoni 45 tegevusaastast. Artikleid 14, autorid: Viktor Masing, Heiki Tamm, Andres Levald, Illar Leuhin, Heino Luik, Uku Alakivi, Heldur Sander, Tõnu Ploompuu, Urmas Laansoo, Ülo Tamm, Urve Ratas, Toomas Teras, Harald Rebane, Inno Salasoo (Austraalia, New-South Walesi Ülikool), Urmas Tartes, Arvi Järvekülg, Vilju Lilleleht, Vaike Hang. Kogumiku trükkimise rahastas Keskkonnaministeerium. Trükkimisvõimalusi ootab järgmise artiklikogumiku “Jäätmed ja loodushoid” käsikiri, toimetaja Aleksander Maastik. Kogumik sisaldab põhiliselt komisjoni 38. ettekandepäeva materjale mis käsitlevad tänapäeva keskkonnakaitse päevaprobleeme peatähelepanuga jäätmetele.

Komisjoni tähtsamaks tööks on **Eesti punase raamatu** pidamine. Seda tööd juhendab ja koordineerib rahvusvahelisel tasemel komisjoni aseesimees Vilju Lilleleht ja esimees Urmas Tartes. V. Lilleleht osales Helsingis Rahvusvahelise Looduskaitse Liidu seminaril mille eesmärgiks oli koolitus IUCN-I uue punase nimestiku koostamise kriteeriumide praktiliseks kasutamiseks ning nende rakendamiseks regionaalsel tasandil. Ta on esitanud Keskkonnaministeeriumile uue Eesti punase nimestiku korraldamise kava aastani 2005. V. Lilleleht ja U. Tartes teevad ettevalmistusi Eesti punase raamatu interneti kodulehekülje koostamiseks (rahastab Keskkonnaministeerium).

Aruandeaastal lõpetati **Eesti ürglooduse raamatu** koostamine komisjoni liikme Enn Pirruse juhtimisel (TTÜ Geoloogia instituudis). Selle suure töö Eesti geoloogiliste loodusmälestiste registreerimiseks ja kirjeldamiseks alustas Looduskaitse Komisjoni aseesimees Herbert Viiding juba 1980datel aastatel. Enn Pirrus jätkab Eesti ürglooduse raamatusse kantud geoloogiliste loodusmälestiste (ca 2300 nimetust) kategoriseerimist ja soovitude esitamist nende kaitse korraldamiseks ning trükise käsikirja ettevalmistamist. Komisjoni liikmed osalesid Tuhalas karstipäeval 23. septembril 2001 komisjoni aseesimehe ja ürglooduse raamatu koostamist juhtinud **Ülo Heinsalu** mälestuskivi avamisel tema 73. sünniaastapäeval.

Komisjoni esimees U. Tartes on koostanud Looduskaitse Komisjoni **interneti kodulehekülje** // www.zbi.ee/talkk/index.html (töö rahastas Keskkonnaministeerium). See annab ülevaate komisjoni ajaloost, koosseisust (aegade jooksul on komisjoni kuulunud üldse 114 inimest) põhimääruse muudatustest, ettekandepäevadest (pleenumitest), (senini peetud 40), üldkoosolekutest (231), on komisjoni trükiste bibliograafia (41 artiklikogumikku

ja käsiraamatut) (koostanud V. Hang) jm. Teksti täiendavad värvifotod. 2001. aasta lõpus lisandus eestikeelsele tekstile tõlge inglise keelde.

V. Hang jätkas Baeri majas traditsiooniliselt näituste korraldamist (aruandeaastal 10). Aasta esimestel kuudel oli jätkuvalt vaadata Looduskaitse Komisjoni 45. aastapäevale pühendatud põhjalik ülevaatenäitus. Sellele järgnes komisjoni liikme botaanik - punase raamatu suure osa autori **Vilma Kuuse 70. sünnipäeva näitus**. Näitusel oli vaadata lisaks tema arvukatele teadustöödele ka paljudelt reisidelt kaasa toodud meeneid. 7. märtsil 2001 kogunesid Baeri majja V. Kuuse näitusega tutvuma ELKS-I Tartu osakonna liikmed (40). Näitust tutvustas juubilar ja V. Hang. Vaadata on olnud Eesti kõikide aegade loodusajakirjade näitus. Raamatu-aasta üritusena oli pikemat aega väljas näitus kaks Marti (Mart Kiirats -Mats Mõtslane ja Mart Sooberg, kirjamehed) Võlla raba servast. V. Hang tutvustas näitust kirjameestest, Võlla raba ja selle ümbruse loodusest, Tõstamaa rändkividest jm.) ELKS-I Tartu osakonna liikmetele 12. septembril 2001. Veel koostas rahvusvahelise tuntusega ZBI ornitoloogi ja looduskaitsetegelase **Heinrich Veromanni 75. sünniaastapäeva näituse**. Näitus oli äärmiselt täiuslik selle suure töömehe elu iga tahu peegeldajana. Materjali laenutasid paljud, eeskätt H. Veromanni perekond. Sellel avalikul näitusel korraldasid ornitoloogid mitmeid mälestusõhtuid. Ka ELKS-i Tartu osakonna koosolek peeti näituseruumis 21. novembril 2001. Esinesid V. Hang ja H. Veromanni viimaseid õpilasi Kristjan Adojaan. H. Veromanni poeg Peeter sai näituselt tõuke oma isast raamatu kirjutamiseks. Kõikidest näitustest on ilmunud ülevaated Eesti Looduses”. Augustikuus toimunud Tõstamaa valla V päevade ajal kinkis V. Hang Manilaidu - ehk Manilaiu külale väikese raamatukogu (278 trükist). Lisaks V. Hangu raamatutele annetas neid ka Aino Kumari. See väike kogu sisaldas ilukirjandust ja ka loodusteaduslikku ning looduskaitse raamatuid (rannaniitude uurimisel peatuvad seal sageli looduseuurijad, õpilased, üliõpilased, loodetavasti on neist raamatutest seal kasu). Raamatud said nummerdatud ja isegi laenutamise vihik valmis tehtud. V. Hang viis raamatud kohale (Tõstamaa vallavanem saatis auto järele).

Selle aasta Kumari looduskaitsepreemia laureaat on Eesti Looduse tuntud toimetaja, Looduskaitse Komisjoni liige Ann Marvet. Keskkonnaministeerium andis Kumari looduskaitsepreemiat 2001. astal välja juba 13. korda.

Looduskaitse Komisjoni liikmete igapäevatöö ühtib enamuses looduskaitsetöoga (Uku Alakivi, Endel Koljat, Malev Margus, Ann Mrvet, Guido Paalme, Tiit Randla, Astrid Saava, Toomas Kukk jt.). Kõrgkoolides õpetatakse keskkonnakursusi, juhendatakse üliõplasteid, magistrante (Loit Reintam, Heino Mardiste, Enn Pirrus, Toomas Frey, Ivar Puura, Hardi Tullus, A. Saava jt.). Nii on A. Saava lugenud valikkursusi Keskkond ja tervis, Vesi ja tervis. Koostatud kooliõpikuid (A. Kont - geograafiaõpiku 7. klassile, käsikirja kaasautor; U. Tartes

Bioloogia günaasiumile III osa kaasautor). L. Reintami juhendatud magistrant kaitses agroökoloogiaalase magitritöö mis hinnati Teaduste Akadeemia I preemia vääriliseks. Malev Margus uurib jätkuvalt metsanduse ja looduskaitse ajalugu Saaremaal.

Looduskaitseteemalistel teaduskonverentsidel on esinenud enamus komisjoni liikmetest. Rahvusvahelistel teaduskonverentsidel esines aruandeaastal Loit Reintam kuuel korral. Ta on esinenud looduskaitsealastel üritusel, pressikonverentsidel, seminaridel, ELF-is jm. kokku 83 korral. Mulla ökosüsteemi geneesi, ökoloogiat ja kaitset käsitlevaid kirjutisi ilmus temalt aasta jooksul kokku 15 (mahuga ligi 11 autoripoognat).

Laienenud on komisjoni liikmete **rahvusvahelised sidemed**. Arno-Toomas Pihlak korraldas Tallinnas 17.-18. mail 2001 UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni, Eesti Rohelise Risti ja Ülemaailmse Hapniku Fondiga koostöös rahvusvahelise regionaalse nõupidamise algatamaks uut globaalset uurimisprojekti "Hapnik ja keskkond". Ilmumisel on tal artikkel - Hapnik -XXI sajandi raske probleem. Esinenud konverentsil "Inimmõju Tallinna keskkonnale IV" teemal - miks ei tohi trollisid asendada bussidega. V. Lilleleht võttis osa IUCN-i punase raamatu teemalistest seminaridest. U. Tartes osales augustis Botswanas teaduskonverentsil, ta tutvus nelja kuulsa looduskaitsealaga (Victoria Falls Rahvuspark, Chobe Rahvuspark, Okavango delta ja Etosha rahvuspark). Ta võttis osa 27-28. septembril 2001 5. Euroopa Regionide keskkonnakonverentsist Austrias.

Aruandeaastal on komisjoni liikmed korduvalt juhendatud **teadusekursioone**. L. Reintam juhendas IALE Euroopa konverentsist osavõtjate ekskursiooni Kagu-Eestis, Saare- ja Hiiumaal; V. Lilleleht Basseli (Sveits) linnuhuviliste ekskursiooni Alam-Pedja looduskaitsealal, Aardlas, Haaslaval; I. Puura rahvusvahelise maastikuökoloogia konverentsi ekskursiooni Kirde-Eestis; A. Maastik juhtis Soome Veeühingu ekskursiooni Otepää- Peipsi - Alatskivi - Palmse - Sagadi. A. Kont juhtis TPÜ matemaatika-loodusteaduskonna üliõpilaste õppeekskursiooni Kagu-Eestis maikuus.

Jätkunud on koostöö Keskkonnaministeeriumi, Eesti Ornitoloogiaühingu, Eestimaa Looduse Fondi, Looduseuurijate Seltsi, Eesti Looduskaitse Seltsi, Pärandkoosluste Kaitse Ühingu, MTÜ Loodusajakiri jt. V. Lilleleht esines 05.03.2001 Keskkonnaministeeriumi seminaril "Võõrliigid Eestis", andis ülevaate tulnukliikidest Eestis ja nende poolt tekitatavast võimalikust kahjust meie loodusele. V. Lilleleht jälgib Riikliku Keskkonnaseire programmi raames õlireostuse ulatust ja mõju veelindudele. Koos mitmete keskkonnaorganisatsioonidega osales ta Euroopa Komisjonile kirja ettevalmistamises - mis ei luba liitumiskõnelustel keskkonnapeatükki veel sulgeda, eelkõige suurte probleemidega metsanduses ja sellest tulenevate

raskustega EL Loodus-ja Linnudirektiivi täitmisel. Komisjoni liikmed on osalenud Natura 2000 loodusdirektiivi II lisa soontaimeliikide loodushoiualade väljavalimisel (Vilma Kuusk, Toomas Kukk). Enamus komisjoni liikmeid on teaduse biograafilise leksikoni ja EE 14. köite jt. teatmeteoste autorid. Aleksander Maastik on koostanud ja toimetanud mitmeid kogumikke nagu En Dic 2000, M. Kriipsalu Jäätmeraamat jmt. Komisjoni kunagise esimehe ja liikme Arvi Järvekülje koostamisel ja toimetamisel ilmus monografia "Eesti jõed" (Tartu, 2001, 750 lk.). Komisjoni liikmed on esinenud raadios ja televisioonis. U. Tartes esines slaidiprogrammidega ajakirja Loodus loodusõhtutel ja koolides. Ta jätkas SL Õhtulehes loodushoiuteemaliste populaarsete artiklite (27 artiklit) kirjutamist putukate elust. Linnukaitse teemadel on ajakirjanduses korduvalt esinenud V. Lilleleht; väärtuslike maastike kaitse teemadel A. Kont jt.

Komisjoni tegevust on rahaliselt toetanud Teaduste Akadeemia (side- ja kantseleikulude osas) ja Keskkonnaministeerium (2001 a. 70,0 t. krooni). Punase Raamatu Interneti kodulehekülje tegemist finantseeris Keskkonnainvesteeringute keskus (149,0 t. krooni). Lepingud sisaldavad käibemaksu.

Urmas Tartes
Eesti TA Looduskaitse Komisjoni esimees